

Etnološka biblioteka

Knjiga 61

Urednik
Miroslav Niškanović

Recenzenti
prof. dr Saša Nedeljković
prof. dr Danijel Sinani

*Recenzentska komisija za etnologiju i antropologiju
Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*

prof. dr Vesna Vučinić
prof. dr Dragana Antonijević
Dr Mladena Prelić, viši naučni saradnik

Uređivački odbor

Prof dr Mirjana Prošić-Dvornić (Northwood University Midland, SAD), prof. dr Ivan Kovačević (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), prof. dr Dušan Drljača, Beograd, prof. dr Mladen Šukalo (Filološki fakultet Univerziteta u Banja Luci, RS, BiH), prof. dr Bojan Žikić, docent (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), dr Petko Hristov (Etnografski institut s Muzej, BAN, Sofija, Bugarska), dr Mladena Prelić (Etnografski institut SANU, Beograd), dr Miroslava Lukić-Krstanović (Etnografski institut SANU, Beograd), prof. dr Dimitrije O. Golemović (Fakultet muzičke umetnosti, Beograd), dr Srđan Katić (Istorijski institut, Beograd).

Štampanje publikacije finansirano je iz sredstava
Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije

OGLEDI O JUGOSLOVENSKOM KULTURNOM NASLEĐU

Zbornik radova sa naučnog skupa
OKVIRI KONSTRUISANJA JUGOSLOVENSKOG
KULTURNOG NASLEĐA

Uredio
Ivan Kovačević

Beograd
2012

Naučni skup:

**OKVIRI KONSTRUISANJA JUGOSLOVENSKOG
KULTURNOG NASLEĐA**

Programski odbor:

Prof. dr Bojan Žikić, Odeljenje za etnologiju i antropologiju,
Filozofski fakultet u Beogradu (predsednik)

Prof. dr Ljubomir Dimić, Odeljenje za istoriju,
Filozofski fakultet u Beogradu

Dr Ljiljana Gavrilović, Etnografski institut SANU

Dr. Ljubomir Hristić, Institut društvenih nauka, Beograd

Prof. dr Ivan Kovačević, Odeljenje za etnologiju i
antropologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

Prof. dr. Lidija Merenik, Odeljenje za istoriju umetnosti,
Filozofski fakultet u Beogradu

Organizacioni odbor:

Prof. dr Miloš Milenković, Odeljenje za etnologiju i
antropologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

Prof. dr Vladimir Ribić, Odeljenje za etnologiju i antropologiju,
Filozofski fakultet u Beogradu

Ljubica Milosavljević, istraživač saradnik, Institut za
etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu
(sekretar)

Ovaj Zbornik predstavlja krajnji rezultat naučnog skupa pod naslovom "Okviri konstruisanja jugoslovenskog kulturnog nasleđa" održanog 8. devcembra 2011. godina na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Skup je realizovan u okviru projekta "Definisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa" Ministarstva kulture, informacija i informacionog društva Republike Srbije.

Namera organizatora ovog skupa, Odeljenja za etnologiju i etnologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Instituta za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta je bila da se otvori naučna rasprava o jugoslovenskom kulturnom nasleđu u prvoj godini realizacije projekta, da bi se u drugoj godini akcenat stavio na istraživanje konkretnih fenomena koji pripadaju tom nasleđu što bi omogućilo da se u poslednjoj godini projekta ponovo organizuje naučni skup koji bi rezimirao istraživanja i doneo određena mišljenja i preporuke o određenju jugoslovenskog kulturnog nasleđa.

U tom cilju Organizacioni odbor je pozvao istraživače iz više naučnih i kulturnih organizacija i jedinica da učestvuju na održanom skupu. Profesor Ivan Kovačević, rukovodilac projekta "Definisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa" Ministarstva kulture, informacija i informacionog društva Republike Srbije, je pozvan da održi plenarno predavanje u kome bi predstavio okvire definisanja jugoslovenskog kulturnog nasleđa kao polazište za dalja proučavanja i diskusiju u okviru samog naučnog skupa.

Organizacioni odbor je pozvao stručnjake iz više naučnih i kulturnih ustanova da uzmu učešće na ovom skupu i to: sa Odeljenja za Istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, sa Odeljenja za istoriju umetnosti Filozofskog fakulteta u Beogradu, sa Fakulteta za kulturu i medije Megatrend univerziteta Beograd, iz Etnografskog instituta SANU, iz Instituta društvenih nauka, iz Muzeja istorije Jugoslavije i iz Instituta za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Na skupu je, uz jedno plenarno predavanje, podneto i 11 naučnih saopštenja koji se ovim zbornikom predstavljaju naučnoj i široj javnosti.

Prof. dr Bojan Žikić
predsednik Organizacionog odbora

Ljubica Milosavljević

Institut za etnologiju i antropologiju

Filozofski fakultet

Univerzitet u Beogradu

ljmilosa@f.bg.ac.rs

Stvaranje društvenog sloja penzionera

– prilozi o kulturnom nasleđu jedne zemlje u penziji¹ –

Apstrakt: Jedan od zadataka ovog priloga proučavanju jugoslovenskog kulturnog nasleđa bio je pokušaj da se osvetli proces stvaranja penzionisanog sloja društva, u punom obimu, u periodu posleratne Jugoslavije. Analiza ovog procesa temelji se na proučavanju pojedinih zakona iz oblasti socijalne politike obeju Jugoslavija. Kao drugi zadatak nametnula se potreba da se prouči uticaj koji je ovaj sloj društva imao, ili pokušao da pridobije, u periodu koji je usledio. Proučavanje osnovnih ciljeva i aktivnosti organizacije koja će prerasti u Savez penzionera poslužilo je za upoznavanje s osnovnim strategijama koje su korišćene u cilju obezbeđivanja sigurne pozicije u društvu, kao i one koja je ovoj populaciji pružala pravo na odlučivanje u nje-mu. Zbog ograničenosti prostora, fokus je stavljen na teritoriju Srbije kao uže jugoslovenskog reprezentata.

¹ Ovaj rad je nastao na osnovu istraživanja koja su sufinansirana iz projekta Ministarstva kulture RS: *Definisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa* i Ministarstva prosvete i nauke RS: *Antropološko proučavanje Srbije – od kulturnog nasleđa do modernog društva* (177035).

Ključne reči: Jugoslovensko nasleđe, penzioneri, ideologija, zakoni, organizacija.

Uvod

Jugoslovensko kulturno nasleđe spada u red kompleksnih pitanja i predstavlja deljeno polje interesovanja različitih naučnih disciplina svih naučnih javnosti koje su se razvijale u okvirima jugoslovenstva, često i prevazilezeći ove okvire. Mogućnost posmatranja konkretnog naučnog problema iz različitih perspektiva nudi veliki broj putokaza za proučavanje i, shodno tome, suočava nas sa velikim brojem izazova. Zbog toga će fokus ovog priloga proučavanju jugoslovenskog kulturnog nasleđa biti ograničen na pokušaj da se osvetli pojava i rast jednog novog sloja društva – sloja penzionera.

Pojavu penzionera, međutim, ne bi trebalo razumeti kao nužno jugoslovenski proizvod iz najmanje dva razloga. Prvi se odnosi na to da je proces stvaranja penzionisanog sloja društva započeo još u XIX veku, dok se drugi odnosi na to da su na ovaj proces snažno uticali međunarodni procesi. Razlog zbog kojeg ovaj proces biva proučavan kroz prizmu jugoslovenskog nasleđa leži u činjenici da je formiranje penzionisanog sloja društva u širem obimu koincidiralo, upravo, sa periodom jugoslovenstva i da ga je snažno obojilo ideološko udaljavanje novostvorene Jugoslavije nakon Drugog svetskog rata, od Kraljevine Jugoslavije koja joj je prethodila. Zbog toga će akcenat ovog rada biti na ideološkom razgraničenju koji se vremenski poklapa sa stvara-

njem penzionisanog sloja društva u punom obimu, dok će osvetljavanje prethodnih faza ovog procesa poslužiti kao pokazatelj njegove dugotrajnosti i zavisnosti od globalnih društvenih tokova i ideoloških previranja.

Ovaj rad, dodatno, predstavlja i pokušaj da se ukaže na strategije koje su korišćene s ciljem da se penzionisanom delu stanovništva osigura pozicija aktivnog učesnika u društvenim kretanjima, nakon promena koje su usledile po okončanju Drugog svetskog rata. Proučavanje ciljeva i aktivnosti organizacije, koja je iz Udruženja prerasla u Savez penzionera, poslužilo je sticanju uvida u proces koji je odabran za proučavanje.

Preduslovi za nastanak novog sloja društva

Na ovom mestu, moguće je samo pomenuti neke od ključnih datuma koji se vezuju za penzijsko osiguranje, kao ilustraciju toga da je proces koji je prethodio stvaranja sloja penzionera u punom obimu, a koji se vezuje za jugoslovensku državu nakon Drugog svetskog rata, trajao više od jednog veka kada se radi o teritoriji Srbije². Prva lična

² Ograničavanje na teritoriju Srbije, koja se tokom izabranog perioda za proučavanje menjala, nameće se i iz razloga kompleksnosti, ali i zbog ograničenog prostora predviđenog za ovaj prilog. Ipak, gde god to bude bilo moguće i potrebno pitanja koja su u vezi s ovim naučnim problemom biće dovedena u vezu sa širom teritorijom države čije se kulturno nasleđe razmatra.

penzija dodeljena 1833. godine šabačkom ober-knezu i trgovcu Iliji Markoviću, učesniku i finansijeru oslobodilačkih ustanaka i namešteniku na više važnih pozicija u ondašnjim institucijama, a predstavlja odraz lične volje vladara Miloša Obrenovića (Ristić 1956, 37-43). Temelji za proučavanje prvih penzija namenjenih činovnicima nalaze se u *Sretenjskom ustavu* iz 1835. godine koji je predviđao da ostareli činovnici ili oni zbog bolesti sprečeni da obavljaju svoje dužnosti imaju pravo na doživotnu penziju iz "opštenarodne hazne" u visini polovine plate za petnaest godina i u visini cele plate za dvadeset pet godina staža (Zbornik zakona i uredaba 1877, 21). *Zakonom o Državnom savetu*, iz iste godine, prava i obaveze članova Saveta bila su detaljno razrađena, međutim, splet istorijskih okolnosti dovešće do toga da Ustav bude suspendovan, a Ukaz o penzijama opozvan već u avgustu iste godine, kada kao jedan od članova Saveta penziju gubi i prvi penzioner Ilija Marković (Ljušić 1986, 215 fus-nota 32). Konkretno mere, a koje se odnose na uvođenje penzijskog osiguranja, vezuju se za 1841. godinu kada stupa na snagu *Uredba o penzijama činovnika*, za vreme vladavine Mihaila M. Obrenovića. Ovom Uredbom činovnicima je bilo garantovano pravo na istupanje iz službe i dobijanje penzije, iz "pravitelstvene kase", po osnovu godina provedenih u službi, zbog slabosti ili bolesti, te zbog starosti i nemoći s tim u vezi. Pravo na punu penziju, u visini plate poslednje godine službovanja, ostvarivali su činovnici koji su u službi proveli četrdeset godina, pravo na penziju zbog slabosti ili bolesti mogli su dobiti nakon deset godina službe,

dok starost nije bila definisana po kriterijumu godina, nego telesne i umne iznemoglosti koju je trebalo da potvrdi lekar (Zbornik zakona i uredaba 1877, 287-293). Slede *Uredbe o penzijama činovnika* iz 1861. i 1871. godine. Za penzijsko osiguranje zanatlija važno je osnivanja prvog *Zanatskog dobrovoljnog fonda* koji je osiguravao veliki broj zanatlija i koji je imao vlastite izvore finansiranja.

Iz navedenog se vidi da su prava na penzije najpre i u najvećem obimu ostvarili činovnici kao narastajući sloj društva, a koji se javlja kao posledica profesionalizacije i izgradnje novih i/ili modifikovanja institucija koje su nasleđene iz perioda tuđinske vlasti. Nešto kasnije, to pravo stižu i zanatlije po principu samoorganizovanja, a bilo je i pojedinih profesija koje su imale vlastite propise, poput rudarske koja se oslonjala na bratinske kase. *Zakon o radnjama*, donet 1910. godine, uređivao je sve odnose zanata i industrije, naročito odnos radnika i poslodavaca, organizacije poslodavaca i radnika, zanatske, radničke i industrijske komore, zaštitu i obezbeđenja radnika. Radničko osiguranje je određeno za slučaj bolesti, povrede, iznemoglosti, starosti i smrti. Međutim, usled izbijanja Balkanskih ratova 1912. godine, *Zakon* nikada nije ušao u praksu.

Penzionisanje u Kraljevini Jugoslaviji

U Kraljevini Jugoslaviji između dva svetska rata dolazi do pokušaja uvođenja obaveznog socijalnog osiguranja, koje je trebalo da dovede i do regulacije i ujednačavanja

propisa koji su bili vezani za dodeljivanje prava na penziju na teritoriji novoosnovane države. Sistem socijalnog osiguranja izgrađivan je paralelno s industrijalizacijom, ali ono što je domaća posebnost u odnosu na većinu evropskih zemalja, ističe Mari Žanin Čalić u studiji "Socijalna istorija Srbije 1815-1941", jeste činjenica da on nije bio niti direktna posledica industrijalizacije, niti plod radničkog pokreta. Uzori, koji su se čitavu decenije razvijali u evropskim okvirima, najzad je trebalo da budu sustignuti dvadesetih godina XX veka pokušajem uspostavljanja obaveznog socijalnog osiguranja, ali je uspostavljanje socijalnog osiguranja, zapravo, bilo "samo rezultat međunarodnih ugovora koje su pobedničke sile, u okviru međunarodnih ugovora, nametnule svojim slabijim saveznicima" (Čalić 2004, 216). To je, praktično, značilo da su se osnove socijalne politike, postavljeni u Versajskom ugovoru, našli u svim ostalim međunarodnim ugovorima koji su regulisali granice tadašnje države. Potpisnice, a među njima i Kraljevina Jugoslavija, obavezale su se, između ostalog, i na članstvo u Međunarodnoj organizaciji rada koja je nastala kao institucija Društva naroda. Na taj način, socijalno osiguranje i radnička zaštita, kao dva stuba moderne države blagostanja, bivaju podstaknuti međunarodnim sporazumima u okviru mirovnih ugovora i Društva naroda (Barjaktarović 1938, prema Čalić 2004, 217).

Delovanje međunarodnih uticaja osetilo se već u Ustavu iz 1921. godine koji je propisivao izvesna prava radnicima koja će se "preliti" i na ostarele članove društva. Naime, po ugledu na ugarsko-hrvatski zakon iz 1907. godine, Mini-

starsvo socijalnog staranja izdaje *Uredbu o sprovođenju osiguranja radnika za slučaj iznemoglosti, starosti i smrti* koja je stupila na snagu 1922. godine u Srbiji i Crnoj Gori. Iste godine Uredba je u Parlamentu proglašena za *Zakon o osiguranju radnika* (ZOR) kojim je označen početak socijalne politike jugoslovenske države, a koji je bio dopunjen odredbama koje su se odnosile na osiguranje invalida, rente (penzije) i članove porodica umrlih lica. Ovim zakonom biva osnovan i Središnji ured za osiguranje radnika (SU-ZOR), sa sedištem u Zagrebu, a na čitavoj teritoriji tadašnje države uvedeno je i obavezno penzijsko osiguranje zaposlenih. Uslov za sticanje prava na penziju bio je 500 nedelja plaćenih prinosa (Sekulić 1987, 100), koji su išli na teret poslodavca i zaposlenog (3% na osiguranu osnovicu/zaradu), dok je izlazna godina sa tržišta rada podrazumevala sedamdesetu godinu života. "Za vrijeme kada je donesen i počeo se provoditi, ovaj je zakon bio smatran jednim od najnaprednijih propisa te vrste u Europi, a zasnivao se na Reichversicherungsordnungu koji je još koncem XIX stoljeća uveden u Njemačkoj za vreme kancelara Bismarka" (Rismondo 2002, 13). Međutim, različiti faktori utiču na to da primena Zakona bude odložena do 1937. godine, s izuzetkom Osiguranja od bolesti i nesreće koje je bilo uvedeno odmah po izglasavanju Zakona. Među najvažnijim faktorima, moguće je izdvojiti najmanje tri: balast nasleđenih socijalnih problema, naročito onih koji su vezani za stradanja stanovništva i razaranja zemlje u Prvom svetskom ratu; zatim unutrašnja politička previranja na relaciji Srbija – Hrvatska i svetska ekonomska kriza. Tako, novostvorena dr-

žava, potresana i unutrašnjim i spoljašnjim krizama, beleži pomake u nepotpunoj socijalnoj zaštiti tek kasnih tridesetih godina. Porast zapošljavanja 1935. godine približio se nivou s kraja dvadesetih godina, što je uslovalo širenje tržišta rada i porast broja onih koji su uplaćivali doprinose (Čalić 2004, 403). Zahvaljujući ovim pozitivnim trendovima, za vreme vlade Milana Stojadinovića bilo je moguće uvođenje osiguranja invalida, starih i zaostalih lica (SUZOR 1938, 102, prema Čalić 2004, 405). Prema ovom osiguranju, svako ko je bio obveznik osiguranja deset godina, u slučaju potrebe, imao je pravo na starosnu penziju. Godine 1938. međutim vlasti registruju samo 20% socijalnih osiguranika, od ukupnog broja stanovnika Kraljevine, odnosno 852.000 obveznika koji su sa članovima porodica tvorili tri miliona socijalnih osiguranika, a nacionalni dohodak koji je Jugoslavija izdvajala za osiguranje iznosio je krajem tridesetih godina 0,3 odsto. Ispunjavanje međunarodnih obaveza, ispostavilo se, ostalo je daleko izvan mogućnosti ondašnje Jugoslavije. To se može videti na primeru toga da nije izvršeno smanjenje starosne granice za odlazak u penziju sa 70 na 65 godina, ili na primeru da je 500.000 poljoprivrednika ostalo bez prava na bilo koji vid socijalnog osiguranja, izuzev nadoknade za slučaj nesreće (Čalić 2004, 407-408). Kao jedna od opštih karakteristika penzijskog osiguranja u Kraljevini Jugoslaviji izdvojila se podeljenost, kako u pogledu uslova za ostvarivanje pojedinih davanja, tako i u pogledu obuhvata osiguranika, ali i u pogledu postojanja mnoštva privatnih penzijskih fondova.

Penzionisanje u Republici Jugoslaviji

Neposredno pre završetka Drugog svetskog rata predsedništvo ANVOJ-a donelo je *Zakon o sprovođenju socijalnog osiguranja* na području DFJ, dok je za sprovođenje odredbi Zakona određen *Središnji zavod za socijalno osiguranje*, sa sedištem u Zagrebu, na temelju već postojećeg SUZOR-a. Tim Zakonom prestaju da važe zavodi za penzijsko osiguranje privatnih nameštenika u Beogradu, Ljubljani i Sarajevu, fondovi državnih službenika, rudara i drugih profesija (Rismondo 2002, 24). Princip koji dominira moguće je sažeti u imperativ služenju interesima radničke klase koja započinje proces dominacije u društvu i prema kojoj će biti oblikovan i onaj deo socijalnog osiguranja koji se odnosio na prava na penziju. Nastanak "neraskidive veze" između radništva i penzionisanog staleža, na čemu će penzioneri insistirati daleko više od radništva, činiće zalog njihovom pozicioniranju u društvu u kojem nastoje da se nametnu kao uticajan akter.

Sledi donošenje *Zakona o osiguranju radnika, nameštenika i službenika* od 1946. godine. On je predviđao jedinstveno socijalno osiguranje čiji je nosilac bio Državni zavod sa socijalno osiguranje pod nadzorom Ministra rada FNRJ; finansiranje iz doprinosa zaposlenih i poslodavaca, s tim da su prihodi i rashodi osiguranja zapravo prihodi i rashodi državnog budžeta; prava koja garantuje država; opseg prava temeljio se na načelu za više rada i za teži rad, veća prava iz osiguranja; osiguranje dobija državni karakter; ukinuta je samouprava, a organizacija postaje

jednom od funkcija države sa jedne strane i privrednih subjekata, tj. preduzeća i ustanova sa druge strane (Rismondo 2002, 25).

Ovaj Zakon, i njegovo viđenje od strane pomoćnika ministra rada FNRS dr Jerka Radmilovića, donosi na površinu potrebu za odricanjem od svega što je prethodilo, zbog čega možemo govoriti o poravnavanju ideološkog tla na kojem je trebalo da nikne, u svakom smislu, novo društveno seme. Osvrti na pređašnje faze razvoja osiguranja i pozivanja na tradiciju koja je "poznata više po zlu nego po dobru" (Radmilović u Dilber 1947, 3) i definisanje novog socijalnog osiguranja kao najznačajnije tekovine novog socijalnog uređenja, odiše nabojem koji jednom za svagda ima da ode li staro od novog i da apostrofira da se već u drugoj godini obnove zemlje postigla takva širina: "rizične zajednice, to jest toliki broj osiguranika, da se prosečno stanje članstva socijalnog osiguranja približno izravnava sa najvećim brojem osiguranika socijalnog osiguranja iz predratnog vremena" (Radmilović u Dilber 1947, 5).

Komentare ovog Zakona napisao je dr Nikola Dilber, koji će biti autor Zakona iz 1950. godine, a koji su naročito značajni za proučavanje ideoloških promena koje su se prelamale preko penzionisanog sloja društva, tj. koje su dovele do njegovog značajnog uvećanja na temelju razgraničenja sa prethodnim. Kada piše o socijalnom osiguranju u "staroj Jugoslaviji", a koje je bilo organizovano po sistemu posebnih javnih ustanova, zasnovanih na načelu samouprave, on ukazuje na rascepkanost i politički princip "razjedini, pa vladaj!" O samom penzionom osiguranju piše:

"Penziono osiguranje bilo je doduše predviđeno u zakonu o osiguranju radnika iz 1922. godine. Tim je zakonom šta više predviđeno da će se to osiguranje početi sprovoditi od 1 jula 1925 god. Ali, vladajuće klike imale su i u toj prilici "ljutu travu na ljutu ranu". Finansijskim zakonima iz godine u godinu jednostavno se odlagalo sprovođenje penzionog osiguranja radnika. "Naša mlada privreda treba državne subvencije, a ne nove socijalne terete" pisali su kapitalisti i njihove skutonoše u svojim rezolucijama protiv sprovođenja radničkog penzionog osiguranja" (Dilber 1947, 21)

Ostajući u domenu kritike starog, autor podseća da se pravo na penziju sticalo po navršetku 70 godine života, bez obzira na težinu rada, i trajanje osiguranja preko deset godina, a da je prema popisu članstva radničkog osiguranja iz 1936. godine, od ukupnog broja koji je iznosio 613.182 osiguranika, bilo svega 1023 u dobi od 70 godina, odnosno jedan na šest stotina. Cifre je trebalo da govore više od reči, ali kod istog autora nalazimo i komentar dela *Zakona o osiguranju radnika, nameštenika i službenika* koji se odnosio na prava osiguranika na besplatno uračunavanje neosiguranog vremena zaposlenja. Naime, prema tom Zakonu, osiguranici koji zbog odlaganja ZOR-a iz 1922. godine nisu bili osigurani do 1937. godine imali su pravo na uračunavanje ranije neosiguranog vremena provedenog na radu, ali pod uslovom da posle 1. januara 1947. godine rade još najmanje pet godina. Dilber napominje da će mnogi приметiti da od posleratnog zakona mnogi stariji osiguranici neće imati neke naročite koristi i ističe da kada bi Zakon propisivao da se sve vreme provedeno na radu, a koje nije osigurano, priznaje kao pravo na penziju, da bi to značilo:

"angažovati nekoliko novih milijardi dinara za plaćanje penzija. To bi značilo odmah sada priznati pravo na pune penzije za novih nekoliko desetaka hiljada penzionera. To bi značilo angažovati već odmah, sada u početku, sva sredstva socijalnog osiguranja za isplatu penzija, i to kraj jeste perspektive da će ukupan iznos penzija još kroz dugo godina neprekidno rasti usled priliva novih penzionera dok se taj priliv ne uskladi sa prirodnim otpadom. Značilo bi to dalje, unapred trošiti nešto što još nije stvoreno." (Dilber 1947, 144)

Zanimljivo je i da se potreba uvođenja komisije kod određivanja nesposobnosti za rad, a koju nisu činili samo lekari i predstavnici osiguranika, definisala kao posledica toga da penzije nisu samo medicinsko pitanje i pitanje osiguranika, nego društveno pitanje. Određena ograničenja, i pored toga što ovaj Zakon možemo okarakterisati kao onaj koji značajno proširuje prava i obim onih koji stiču prava, što će uskoro biti pokazano, možemo pratiti i kroz načine na koji se određuje potreba za potpunim osiguranjem. Potpuno osiguranje, iz ugla zakonodavca, bilo je osiguranje radnika, nameštenika i službenika, dok poljoprivredni sloj društva, bez obzira na masovnost, ostaje izvan te "upotpunjenosti". Zakon je pravio razliku prema težini rada koji se delio na najteži, težak i običan rad. Tako je pravo na penziju sticao osiguranik koji je radio najteže poslove 15 godina i navršio 55 godinu; teške poslove 20 godina i navršio 60 godina ili 25 godina staža i 65 godina života. Ovo je važilo za muškarce, dok su žene pravo na penziju sticale navršenom 60 godinom kada se radilo o teškom i najtežem radu. Maksimalan broj godina provede-

nih u službi bio je 35 godina. Ovaj zakon, takođe, redefiniše radni odnos radnika u odnosu na ZOR, pri čemu se zasniva radni odnos kada jedno lice svoju telesnu ili umnu snagu stavlja na raspolaganje pravnom ili fizičkom licu za obavljanje određene službe uz naknadu za rad. Uvođenje kategorije umnog rada i u slučaju radništva, samo je jedan od načina na koji će "miljenici" nove ideologije otpočeti proces osiguranja čeonu pozicije u društvu, a koja je bila primamljiva za ujedinjavanje kada se radilo o penzionisanom sloju društva.

Komentari i analiza *Zakona o socijalnom osiguranju* iz 1950. godine bivaju dati sa stanovišta prvog petogodišnjeg plana koji je sebi zadala novonastala država. Komentare je pisao Gojko Vujnović iste godine kada je Zakon stupio na snagu. Na nezaobilazno određivanje u odnosu na Zakon iz predratne Jugoslavije ovoga puta biće ukazano kroz rashode koji su otpadali na penzije radnika. Naime, 1939. godine bilo je izdvojeno 95,909.000 dinara; 1946. godine 479, 003.000; 1947. 1.156,297.000, naredne 1.649,074.000 i 1949. godine 1.789,266.899 dinara. Međutim, ovo uvećanje ne bi trebalo shvatiti samo kao odraz uvećanja penzija, nego kao i uvećavanje opsega korisnika prava. Pravo na starosnu penziju tada dobijaju muškarci sa navršениh 35 godine staža i 55 godina života ili sa 30 godina staža i 65 godina života. Za žene osnov je 55 godina života i najmanje 15 godina staža.

Važnu novinu čini to što se pravo na penziju stiče za celokupno vreme provedeno na radu, bez obzira da li je postojalo osiguranje i da li je radnik bio prijavljen na osi-

guranje i da li su plaćani doprinosi. Podjednako važno je i uračunavanje u radni staž i perioda provedenog: na stalnim dužnostima u predstavničkim organima i određenim društvenim organizacijama u FNRJ; u sastavu NOV i u aktivnostima i u organizaciji rada u NOB, kao žrtva fašizma u zatvorima posle 6. aprila 1941. godine, internaciji, konfinaciji, deportaciji, na prisilnom iseljavanju, zarobljeništvu; na ilegalnom radu u revolucionarnom pokretu, u zatvorima i logorima zbog revolucionarnog rada pre 6. aprila 1941. godine; na vojnoj držnosti ili u zarobljeništvu za vreme ratova od 1912. do 1920. godine; na vojnoj dužnosti u ratovima od 1912. do 1918 i na vojnoj vežbi od 1914. do 1941; van službe ako je do njenog gubitka došlo zbog antifašističkog delovanja; u radu na doprinosu razvoja penzionog osiguranja izvan radnog odnosa... (Vujnović 1950, 56 – 57).

Razlike koje se odnose na pređašnji Zakon odnose se na smanjenje godina starosti kao osnova za starosnu penziju. Tako je za penziju muškaraca bilo potrebno 35 godina staža i 55 godina života, za žene 30 godina staža i 50 godina živora. U slučaju kada su osiguranici imali najmanje 15 godina staža mogli su ostvariti pravo na penziju sa navršenom 65 godinom za muškarce i 55 za žene. Primetno je da ovaj Zakon briše razlike prema kategorizaciji težine rada, koja je postojala u prethodnom Zakonu. Sada se Članom 56. uvodi drugačije vrednovanje rada:

Zakon ne određuje kriterijume koji treba da budu merodavni za uspostavljanje specijalnih penzijskih normala. Stoga ove spe-

cijalne, povoljnije penzijske normale za sticanje prava na starosnu penziju ne moraju biti uslovljene samo težinom rada na pojedinim poslovima (kako je to jednostrano bilo postavljeno u ranijem sistemu socijalnog osiguranja), već mogu biti uslovljene i drugim momentima koji sa društvenog stanovišta čine nužnim odnosno potrebnim izuzimanje pojedinih kategorija osiguranika iz opšte penzijske normale. (Dilber 1951, 258)

Ti naročiti "momenti" odnosili su se na znatno veći fizički ili umni napor u određenim delatnostima; nepovoljnije uslove rada koji se ne mogu izmeniti; štetnost rada po zdravlje radnika; stalnu veću opasnost; prosečnu starost osiguranika određenih kategorija pri stupanju u radni odnos. Ovome su pridodati i drugi "momenti" još važniji za ovu analizu, poput: veće odgovornosti na određenim poslovima; prioriteta značaja određenih vrsta delatnosti i specijalnosti za socijalističku izgradnju i društveni razvoj; izuzetnog društvenog značaja određenih vrsta delatnosti i zanimanja ili vršenja određenih zanimanja pod specifičnim uslovima (Dilber 1951, 258-259). Lagano uzmicanje primata radničkog pitanja primetno je bilo već nakon prvog petogodišnjeg plana, kada narasta broj osiguranika koji su za izgradnju države bili vezani kao funkcioneri, dok se posebno izdvajaju osiguranici policije i vojske koji pod posebnim uslovima imaju pravo i na skraćenje radnog staža. Beneficirani radni staž priznavao se učesnicima NOB-a.

Ono na šta je dodatno važno skrenuti pažnju odnosi se na dokazivanje radnog staža. Tako se Zakonom iz 1946. godine, pri određivanju prava na penziju, priznavao i staž ostvaren u prethodnim decenijama ili u svojstvu koja nisu

nužno radnog karaktera³, a za koji nisu plaćeni doprinosi. Zanimljivo je da je utvrđivanje ovakvog staža ili svojstva sve do 1966. godine vršeno na osnovu izjava svedoka (Rismondo 2002, 28), a "svedoci se nisu ustručavali da često i svesno potvrđuju nepostojeći radni staž, znajući da baš nikakvih posledica nije bilo protiv takvog svedočenja" (Paić 1978, 21).

Sve ovo uticalo je na to da možemo govoriti o formiranom penzionisanom sloju društva u godinama nakon Drugog svetskog rata. Bitno svojstvo ovog sloja društva ogleđa se u pokušaju da "drži korak" sa radnikom kao primerom idealnog čoveka "idealnog" društva.

Organizacija penzionera

Fokusiranje na ključne zakone donete u pet godina nakon Drugog svetskog rata imalo je za cilj da ukaže na načine na koji su se proširivala prava osiguranika, dok će naredne stranice imati zadatak da pokažu na koji način su ta prava bila korišćena. Reč je, naime, o pokušaju da se ukaže na uticaj koji je novi sloj društva pokušao, i do neke mere uspeo, da ostvari kroz organizaciju penzionera. To će biti moguće pokazati na primerima zacrtanih ciljeva i sprovedenih aktivnosti, koji zajedno svedoče o nameri organizacije penzionera da potvrdi ideološku ispravnost, obezbedi priznavanje prava na učešće u globalnim tokovi-

³ O čemu je već bilo reči.

ma, nametne sebe kao ključnog aktera u rešavanju pitanja populacije penzionera i osigura preduslove koji će omogućiti da se obezbedi povoljna pozicija u društvu.

U strategiji i retorici koja se javlja kod penzionera, koji se kao funkcioneri uključuju u rad organizacije, primetno je naglašavanje neraskidive veza između radnog čoveka i onog u penziji. Sve to trebalo je da niveliše nesrazmeru između načina na koji Savez penzionera potvrđuje svoje mesto u društvu i načina na koji to čini samo društvo. Da ta nesrazmera postoji vidi se iz pojedinih opštih ciljeva i zahteva koji su se ponavljali iz decenije u deceniju o čemu će biti više reči. U predgovoru monografije "Savez penzionera SR Srbije 1946-1979", koja je štampana 1980. godine u trenutku kada u SRS postoji 511.000 penzionera, Stevan Serdar piše:

Smatrali smo da ovaj, iako skroman, prikaz aktivnosti Saveza pokazuje da naš minuli rad nije bio uzaludan, da on predstavlja deo borbenog puta kroz velike teškoće i odricanja zajedno s radničkom klasom, našim narodom i narodnostima u borbi za bolje danas i još bolje sutra. Sada je to, na sreću svih nas, objektivna stvarnost u kojoj svi uživamo plodove svoga rada. (Vučković 1980)

Razvoj Saveza penzionera Srbije moguće je pratiti još od 1944. godine kada je u Beogradu osnovana *Nabavlačko-potrošačka zadruga penzionera*. Cilj ove zadruge bio je da pomaže penzionerima, ali i da ih uključi u Narodni front. Od naredne godine Savez sindikata Jugoslavije podstiče penzionere da se uključe u Savez sindikata. Jedin-

stveno udruženje penzionera, sa "humanitarnim i kulturnim ciljevima", Narodne Republike Srbije nastaje 1946. godine uz "moralnu i političku podršku" Saveza sindikata Jugoslavije. Tesna saradnja organizacije penzionera i Sindikata biva produbljena na XIII plenumu Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije 1950. godine kada je odlučeno da se u okrilje Sindikata primi Udruženje penzionera sa svim pravima i obavezama osim plaćanja članarine (Vučković 1980, 13).

Definisanje penzionisane populacije kao aktivnog nosioca izgradnje društva koji ravnopravno doprinosi razvoju i ima ista prava kao i "radni čovek" bilo je važno, u prvom redu, za rukovodioce organizacije koji od početaka rada nastoje da se "kadrovski osnaže", dok je samo Udruženje bilo registrovano kao humanitarna, kulturno-prosvetna ustanova i društvena organizacija "koja čvrsto stoji na liniji Narodnog fronta". Već tada, iz sredstava organizacije, počinje izgradnja domova za samohrane, iznemogle i bolesne penzionere, čime uspevaju da se nametnu kao jedan od suvlasnika društvenog problema vezanog za starost. Kruna angažmana, u posleratnom periodu, bila je uključivanje članova Udruženja u Petogodišnji plan. Prvi ciljevi i zadaci penzionera bili su da učestvuju na dobrovoljnim akcijama za izgradnju zemlje i da svoje sposobnosti stave na raspolaganje državnim organima. Jedna od parola na radnim akcijama bila je: "Rad za narod nije kuluk, takmiče se deda i unuk". U periodu Prve petoljetke dali su preko deset miliona dobrovoljnih časova rada, dok je preko hiljadu članova dobilo udarničku značku (Vučković 1980, 25). Pensioneri tada po-

staju i članovi raznih komisija, saveta narodne odbrane, učestvuju u donošenju propisa, sakupljanju poreza, izdavanju karata za snabdevanje, učestvuju u radu društveno-političkih i društvenih organizacija poput: Narodnog fronta, Crvenog krsta, boračkih i drugih organizacija... Autor monografije sugerira da pravila Udruženja penzionera nisu odraz stvarnog stanja društvenih i političkih aktivnosti, jer se u njima insistiralo na materijalnoj pomoći i solidarnosti, a ne na političkom angažmanu koji ubrzo postaje dominantan. Ipak, za važne ciljeve ističu se i socio-ekonomski zadaci, pa su tako osnovane stotine kasa uzajamne pomoći penzionera širom NR Srbije, davani su bespovratni krediti za ogrev i pripremanje zimnice... Drugi važan cilj, već je pomenuto, bilo je kadrovsko učvršćivanje, jačanje i stabilizacija Udruženja i podružnica, dok se treći odnosio na, takođe pomenuto, društveno – političko delovanje. U čast II kongresa KPS učestvuju u osnivanju ekonomija, pčelinjaka, živinarskih farmi, dok je u čast V kongresa KPJ pokrenuto takmičenje penzionera u visini upisa narodnog zajma, što je bio samo početak učešća u davanju zajmova koji će se ponavljati u predstojećim godinama. Udruženje uspeva i da akumulira značajne svote novca namenjenog različitim humanitarnim ciljevima. Tako, 1949. godine šalje pomoć francuskim rudarima u visini od 50.000 dinara, dok 73.000 dinara biva sakupljeno na osnovu dobrovoljnih priloga. Praksa pružanja pomoći ukazuje sa jedne strane na sredstva koja dobijaju iz budžeta države, ali i na pokušaj da se kroz davanje nametnu kao uticajan činilac društvene stvarnosti:

Ovo učešće u svim akcijama društveno-političkih organizacija i ne-sebično pomaganje svuda tamo gde je pomoć bila potrebna (zemljotresi, poplave, nesreće), penzioneri će nastaviti još intenzivnije u narednim godinama, afirmišući se sve više kao značajan činilac društvenog i političkog života Srbije s kojim se mora računati, jer može, želi i hoće da pomogne svuda gde je pomoć nužna. (Vučković 1980, 27).

Kulturno-prosvetna delatnost ogledala se u borbi protiv nepismenosti. Navodi se da su penzioneri opismenili 50.000 nepismenih i pripremili 30.000 srednjoškolaca za polaganje završnog ispita. U domenu njihovog rada bilo je i organizovanje kurseva i seminara o marksizmu i lenjinizmu, kao i držanje predavanja sa ciljem objašnjavanja političke i privredne situacije u zemlji i inostranstvu i "raskrinkavanje kampanja informbiroa", obrađivan je novi Zakon o osiguranju radnika i nameštenika (1950), razrađivani su govori rukovodilaca (Vučković 1980, 20 – 27).

I u periodu pedesetih godina nastavljaju da dobijaju sredstva od države, pa tako od sredstava Narodnog odbora grada Beograda dobijaju novac za izgradnju Doma penzionera u Beogradu i Novom Sadu, ali i izdvajaju 100.000 dinara za pomoć izgradnji dečje hirurgije i ortopedije u Nišu. U to vreme, podižu i beskamratne zajmove za kupovinu društvenih prostorija za okupljanje članstva i rukovodstva (Vučković 1980, 18 – 24).

Šezdesete godine doneće znatne probleme usled naraštanja ekonomskih problema države koji se reflektuju na sve aspekte života, pa tako i na socijalno osiguranje, ali i na rad i položaj same organizacije zbog čega je 1967. godina proglašena penzionerskom "godinom bunta i zahte-

va". Istovremeno opada članstvo u organizaciji, a kao razlozi navode se: gubitak povlastice za drumsko-železnički saobraćaj; uvođenje participacija za zdravstvene usluge; nedovoljna pravna pomoć pri ostvarivanju prava; nerazvijen društveni život zbog loših i nehygieničkih prostorija; oduzimanje prava na produžavanje i zamenjivanje zdravstvene knjižice; opadanje solidarnosti; neresavanje pitanja minimalnih penzija u vezi sa kretanjima troškova života i pada minimuma životnog standarda; nemogućnost učlanjenja u Jedinственu dobrovoljnu kasu članova starijih od 60 godina; nezauzimanje za zapošljavanje još krepkih penzionera i invalida rada; nedovoljna briga o nepokretnim i bolesnim penzionerima; loš društveni život, malo izleta, malo domova za odmor; slabo ili nikakvo učešće penzionera u upravljanju i raspolaganju sredstvima za stambenu izgradnju... Nezadovoljni valorizacijom penzija od 5% u odnosu na prethodnu godinu, 1967. godine podneli su tužbu Saveznom ustavnom sudu, pozivajući se na *Osnovni zakon o penzijskom osiguranju* koji je podrazumevao usklađivanje penzija sa troškovima života i porastom životnog standarda zaposlenih.

Promenjena ekonomska situacija odrazila se na članstvo Udruženja i u narednim etapama jugoslovenske me-
ne. Problemi će biti sve dublji, potreba da se bolje pozicioniraju sve veća. Otvoreno se govorilo o nepovoljnom položaju penzionera usled opadanja realne vrednosti penzija i o nezadovoljstvu kada se radi o učešću penzionera u samoupravi socijalnog osiguranja i u radu socijalno – zdravstvenih veća Republičke i Savezne Skupštine. Tim povi-

dom, govori se o potrebi da se "društvena anomalija ispravi, da penzioneri u ovim ogranima budu zastupljeni na način koji je adekvatan njihovom broju i društvenoj ulozi" (Vučković 1980, 52).

Ipak, šezdesete godine nisu bile do te mere porazne što se vidi na primeru osnivanja Fonda za stambenu izgradnju penzionera 1966. godine i uspeha Udruženja da reši 15.000 stambenih pitanja na teritoriji Republike do 1975. godine (Vučković 1980, 66). Takođe, predstavnici Saveza penzionera Jugoslavije prvi put bivaju uključeni u rad Komisije za društveno – politička pitanja CK SKJ, kao i u Centralno veće Saveza sindikata Jugoslavije i Srbije... (Paić 1978, 239)

Usklađivanjem sa odredbama Ustava iz 1974. godine, stvoren je Savez penzionera kao jedinstvena organizacija. Ovaj period karakteriše nastojanje Saveza da se preregistruje iz udruženja građana u društvenu organizaciju i osećaj ugroženosti od Samoupravne interesne zajednice penzijskog i invalidskog osiguranja sa kojim Savez deli vlasništvo nad problemom. Pored ovog stalnog zahteva, izrican je i zahtev za usklađivanjem penzija sa troškovima života iz prethodne godine. Insitiranje na usklađivanju išlo je do krajnosti: "ako bi se smanjivali lični dohoci, penzioneri žele da se i njihove penzije smanje, jer bi samo tako penzioneri u potpunosti delili sudbinu aktivnih radnika, smatrajući da su svi jednako pripadnici radničke klase" (Paić 1978, 74). Među redovnim zahtevima nalazili su se i zahtevi za: radnim prostorijama, dobit od lutrije, samostalnost u odnosu na druge društvene činioce, učestvovanje u donošenju rele-

vantnih zakona i usklađivanje između starih i novih penzionera. Opadanje članstva i nezadovoljstvo penzionera zbog nedovoljnog članstva u širim društveno-političkim zajednicama oseća se i u sedamdesetim godinama, ali se nastavlja period izgradnje klubova i domova, dok potonji, čak, bivaju proglašeni kao "suviše luksuzni za penzionere"⁴.

Šezdesete i sedamdesete godine najavile su opadanje uticaja proučavanog sloja društva koje će se nastaviti i tokom kriznih osamdesetih sve do konačnog raspada SFRJ. Vreme koje je usledilo, opterećeno ratovima, političkom i ekonomskom krizom, dovelo je sa jedne strane do opšteg siromašenja građana, među kojima je najteže bio oštećen upravo sloj penzionera, ali i do kasnijeg percipiranja pensionisanog sloja kao neproduktivnog i onog koji predstavlja teret za već preopterećeno društvo, ali i kao krivca za održavanje režima Slobodana Miloševića (Milosavljević 2008, 83-108)⁵.

Zaključak

Ovaj rad imao je ambiciju da pokaže proces nastanka pensionisanog sloja društva, od utvrđivanja činovničkih penzija u XIX veku, preko ključnih preduslova koji su

⁴ Javljanju se i pokušaju da im se namena preinači u hotelski smeštaj, zbog čega penzioneri oštro protestuju.

⁵ Kao i režima koji mu je prethodio, a koji, takođe, bivaju negativno vrednovani u decenijama koje su sledile.

vodili formiranju novog sloja društva, u punom obimu, nakon Drugog svetskog rata. Pojavu penzionera, ukratko, valja razumeti kao izraz višestrukih faktora. Sa jedne strane, oni su proizvod domaćih društvenih, privrednih i političkih kretanja, pa i oštih ideoloških zaokreta i zakrivljenja na kojima ovaj rad naročito insistira, ali su istovremeno i proizvod uklapanja tih okvira u međunarodne tokove.

Pored ukazivanja na način na koji je formiran ovaj novi društveni sloj⁶, drugi cilj ovog priloga bio je pokušaj da se osvetli i način na koji je formirani sloj delovao u široj društvenoj zajednici. Radi se, naime, o pokušaju da se potcrtaju osnovne aktivnosti i ciljevi Saveza penzionera. Ova organizacija poslužila je kao pokazatelj toga da su penzioneri u poratnom periodu veoma brzo uspeli da se organizuju i da za sebe osiguraju određena prava, dok će neka druga ostati izvan njihovog domašaja. Njihova pozicija u društvu ponovo će naglo biti promenjena raspadom SFRJ, kada sve češće bivaju definisani u kategoriji negativnog nasleđa zemlje u kojoj su formirani kao društveni sloj u punom obimu. Ova poslednja društvena kretanja u prvi plan stavljaju velikaubrojnost penzionera i proizilazeći finansijski teret za državu, dok previđaju činjenicu da se radi o civilizacijskom standardu i osiguranju za koje su plaćani doprinosi tokom aktivnog boravka na tržištu rada.

⁶ Kroz proučavanje zakona i propisa koji nakon Drugog svetskog rata znatno proširuju prava i obim osiguranika.

Literatura:

- Barjaktarović, Nikola. 1938. *Međunarodna organizacija rada i njeni odnosi sa Jugoslavijom*. Maribor.
- Vujnović, Gojko. 1950. *Naše socijalno osiguranje*. Beograd: Rad.
- Vučković, Branislav (ur.) 1980. *Savez penzionera SR Srbije 1946-1979*. Beograd: Republička konferencija Saveza penzionera.
- Dilber, Nikola. 1947. *Naše novo socijalno osiguranje*. Beograd: Vesnika rada.
- Dilber, Nikola (ur.) 1951. *Zakon o socijalnom osiguranju: sa komentarima i zbirkom propisa*. Beograd: Arhiva za pravne i društvene nauke.
- Zbornik zakona i uredaba u Knjaževstvu Srbiji u dosadanjim zbornicima neštampanih a izdanih od 2. Februara 1835. do 23. Oktobra 1875. god, 30, Beograd, 1877.
- Ljušić, Radoš. 1986. *Kneževina Srbija (1830-1839)*. Beograd: Srpska akademija nauke i umetnosti.
- Milosavljević, Ljubica. 2008. Formiranje stava o starima kao glasačima kroz medijske izvore, *Etnološke sveske* 12 (1 nova serija): 83-108.
- Paić, Frane. 1978. *Savez penzionera SAP Vojvodine 1947-1977*. Novi Sad: Savez penzionera SAP Vojvodine.
- Rismondo, Mihovil (ur.) 2002. *80 godina mirovinskog osiguranja u Hrvatskoj: 1922-2002*. Zagreb: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
- Ristić, Milovan. 1956. Ilija Marković, sovjetnik, veliki vilajetski sudija i ober-knez Šabačke nahije, *Istorijski glasnik* 2: 37-43.
- Selukić, Slavko. 1987. *Razvoj socijalnog osiguranja u Somboru*. Samoupravna interesna zajednica za zdravstvo Sombor.
- SUZOR: *15 godina SUZOR-a 1922-1937*. Zagreb 1938.
- Čalić, Mari-Žanin. 2004. *Socijalna istorija Srbije 1815-1941*. Clio.

Sadržaj

Ivan Kovačević Jugoslovensko kulturno nasleđe – od jugoslovenske ideje do jugonostalgije	7
Мира Радојевић Југословенска идеја као део југословенског културног наслеђа	21
Ljiljana Gavrilović Nepostojeće nasleđe zemlje koje nema	39
Марија Крстић Покрет несврстаних као југословенско наслеђе	57
Ljubica Milosavljević Stvaranje društvenog sloja penzionera – prilozi o kulturnom nasleđu jedne zemlje u penziji	83
Miloš Milenković Jugoslovenski multikulturalizam? <i>Preliminarna razmatranja</i>	109

Nenad Radić

- Jedan muzejski predmet kao metafora jugoslovenskog kulturnog nasleđa 123

Веселинка Кастратовић-Ристић

- Континуитет у дисконтинуитету Телесне вежбе, слетови, штафетне палице 139

Gordana Gorunović

- Sećanja na Omladinske radne akcije kao element jugoslovenskog nasleđa: iz perspektive učesnika i aktiviste 159

Nataša Simeunović Bajić

- Medijsko (re)konstruisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa i kolektivnog pamćenja: slučaj "Dana mladosti" 193

Emilija Mijić

- Nasleđe kao savremeni pop-kulturni sadržaj: Industrijalizacija i reprezentacija SFRJ 225

Izdavači: "Srpski genealoški centar", Radnička 50, Beograd i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Čika Ljubina 18-20. Za izdavače: Filip Niškanović i Bojan Žikić. Urednik: Miroslav Niškanović. Kompjuterska obrada i štampa: SGC, Beograd. Tiraž: 500 primeraka. Beograd 2011.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.85(497.1)(082)

316.722(497.1)(082)

OGLEDI o jugoslovenskom kulturnom nasleđu / uredio
Ivan Kovačević. – Beograd : Srpski genealoški centar :
Filozofski fakultet, Odeljenje za etnologiju i
antropologiju, 2011 (Beograd : SGC). – 224 str. : graf.
prikazi, tabele ; 18 cm. – (Etnološka biblioteka / [Srpski
genealoški centar] ; knj. 61)

Tiraž 500. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.
– Bibliografija uz većinu radova.

ISBN 978-86-83679-78-2

a) Културна антропологија – Југославија – Зборници
b) Југославија – Културна историја – Зборници
COBISS.SR-ID 188576268